

Животи слезове боје

Када је Друштво пријатеља Милана Ракића, након смрти песника 1938. основало Фонд „Милан Ракић”, прву награду доделила је лично Исидора Секулић, као председница ПЕН-а, јуна 1939. још неафирмисаном писцу Бранку Ђопићу за књигу приповедака „Под Грмечом”. И започиње вртоглав узлет његовог књижевног рада

УЗ ВЕК ОД РОЂЕЊА

Лаура Барна

Поространи стан у Улици краља Милана 23 у ком је од 1972. живео са супругом Богданком (тестаментом завештан САНУ, будући да је био њен члан) Бранко Ђопић (1. јануар 1915–26. март 1984) претвара у свој минијатурни завичај: Босанску Крајину. И никада није затварао врата за собом, верујући да врата поентирају грешком успостављене кућне границе као лоше навике, те ако их сва истовремено отвори, поентираће се изјалови и ивице просторног времена привидно ишчезавају, заједно са лошим навикама, а уместо њих наступају светлост и слобода. А њих је понео из детињства и њима бојио своје знане и незнане ликове и њихове животе, размештајући их спретно у литературу. Његов стан у срцу Београда био је Грмеч под небом; место где су се стекли и пресекали историја, традиција, вера и невера овог поднебља, али и окупљалиште савременика, с ове и с оне стране Дрине.

Прву причу Бранко Ђопић је објавио као гимназијалац, са четрнаест година (1928) у омладинском часопису *Венац*. Подстицај првог појављивања у јавности и сусрет са читаоцима био је особан подстрек и већ тада се могао наслутити његов стваралачки пут, нарочито меандриран у студентским данима, када по разним књижев-

ним часописима објављује прозне радове и са особеношћу снажног, бескомпромисног израза запада критичарима за перо. И већ је тада почео да интригира књижевну јавност.

А када је Друштво пријатеља Милана Ракића, након смрти песника 1938. а на иницијативу и уз свесрдну помоћ Београдског ПЕН клуба, основало Фонд „Милан Ракић” за доделу књижевних награда, прву награду доделила је лично Исидора Секулић, као председница ПЕН-а, јуна 1939. у Павиљону „Џвијета Зузорић” још неафирмисаном писцу Бранку Ђопићу за књигу приповедака *Под Грмечом*. И започиње вртоглав узлет његовог књижевног рада, али и одлучнији друштвено-политички ангажман у служби писане речи.

Уочи и у време Другог светског рата, младалачким ентузијазмом, руководећи се правдољубљем и слободарским назорима, Ђопић учествује у предатним устаничким активностима, али и Народноослободилачком покрету. Служећи махом као ратни дописник, са својим кумом и пријатељем, књижевником Скендером Куленовићем, прошао је многе фронтове бележећи карактерологију најразличитијих ликова који постају главни јунаци његових приповести, али и хероји и хероине, спремни, зарад узвишених циљева и идеала, да дају и сопствене животе. И управо те јефтине животе, махом горштаци, дече и стараца, независно од места и околности, сеничио је Ђопић у све нијансе слезове боје.

Лавина партијских осуда

После рата, одлучан у намери а и жељама, Бранко Ђопић књижевност преводи у професију. Уређивао је многе дечје листове, писао за децу и о деци, често грешком заробљеној у ситуацијама наметаним од оних од којих су очекивали бригу и љубав, а заузврат добили беду и страх. Ипак, својом спонтаном искреношћу, бајколиком маштом мали јунаци превазилазе наметнућа и лаким доскоцима лоше преводу у добро. Отуда и та ванвремена привлачност и неодољив шарм Ђопићевих прича, песама, приповетки, новела и романа, не само деци него и одраслима – свим генерацијама.

Почетком педесетих година 20. века, оштро перо Бранка Ђопића зарезало је сатиричном цртом по стању у обновљеном друштву. Његови ликови, разочарани и збуњени, срушених идеала, ипак оживљују преосталу снагу и скрећу у нови колосек нове борбе са новим пошастима нанесеним послератном наплавином и муља-

гом. Чувена *Јеретишка йрича* објављена у *Језу* прераста преко ноћи у велику, пре политичку него књижевну аферу. Покреће се лавина осуда партије и тадашње власти, а што ће на пишев крхки уметнички сензибилитет оставити огреботине и бразде, које никада неће у потпуности зацелити. Покушаће неко време да их премазује ћутањем као мелемом, али прави мелем на рану био је повратак причама о земљацима Крајиницима, згодама и незгодама из ратних и поратних дана, не одустајући од доминантног хуморно-идеалистичког тона.

Иако се везивао за одређено место, завичај из којег је у своју литературу преводио јунаке и јунакиње: сељаке, надничаре, колонисте, убо-

ност својом племенитом мисијом прелази у неке више сфере, обесветилачки међупростор, нулто стање одакле наступа истина. И баш зато, можда, и оно склиско мигољење, и неухватљивост суштине креативног, и немогућност или неспособност, чак и свесна невољност критичара да Ђопића до краја вреднују и приведу реално опипљивом и разумљивом.

Авлија маште без међа

Човек, појединац је тај који интересује Бранка Ђопића. Приповедалачку атмосферу он згушњава врцањем, здравим хумором, изреченим сочним народским језиком, лишеним лицемерства и предрасуда, док особеном умешношћу конструише фабулу, не покушавајући и не настојећи да живе ликове изведе из природног окружења, пуштајући да место наставља да гради њихове карактере, али знајући да их истовремено разбаштињава традиционалних утега јер се људска судбина, каква год била, излива из једног у све, из поунутрене чулности у космопоетику. Тако Ђопић поступно успева да осмисли својеврсну авлију без међа, где стварност рашчињава машту, а машта стварност, све док се не изгуби она видљива или осетљива граница, која неретко омета слободно примање, и не препознаје једноставни – голи живот.

Али тај исти човек је на крају увек сам. Самоћа је непријатељ и болест живота, сумња је Бранко Ђопић, одбијајући да је прихвати као неминовност архитектоником језика, испуњеног духом епохе, да би напоследку од самоће оболео. И можда је зато свој последњи раноорловски лет завршио на земљи – бетону, скоком са моста, не желећи да узнемири сензитивност водених цветова, јер по њима се само бешчујно газу.

„Сваки човек убија што највише воли, и сваки човек, на крају крајева, у своме храму аранжира...”, утешно и с разумевањем, без сумње би му дошапнула Исидора Секулић, и сама повучена у орахову љуску пред фанатизмом послератне идеологије.

Мудрост је и у гомили бити, па и остати сам, али мудрост и искреност често једна другој окрећу леђа. Кроз своју литературу Бранко Ђопић је био и mudar и искрен. Сад је на нама да покажемо мудрост и у овако тешким временима, и искрено му се одужимо начином који би њега највише умилео: објављивањем сабраних дела. Можда је управо стогодишњица од рођења Бранка Ђопића прави моменат, али и изазов за све нас да му достојанствено захвалимо. ☐

Бранко Ђопић Фото Стеван Крагујевић

ге просјачке и скитнице, нејач – сањаре и децу – жене као стубове кућа и као вечиту поезију, Бранко Ђопић је схватао да уметност мора бити ослобођена усилности, нимало условљена, а пуна општељудских вредности и порука, искапаваних из личног као одраз универзалног, изузетих од регионалног, локалног или било ког и каквог затарабљеног простора. Јер умет-

Само човек, у жељи и нади

Ђопић је одмах по завршетку Учитељске школе у Карловцу уписао студије на Филозофском факултету у Београду. Настављајући започети приповедачки рад и дотадашњу сарадњу у појединим листовима и часописима, Ђопић је 1936. године опробао срећу и у *Полијици*, најугледнијем листу у земљи, у коме су сарађивали страни и наши писци и где су хонорари за објављене приче били прилично високи.

Из Ђопићевих сећања јасно се може закључити да се млад писац који је тек дошао из провинције није могао лако „пробити” на странице београдског листа: уреднички захтеви и значај нису дозвољавали површност.

Доминација градских тема

Као дугогодишњи уредник *Полијике* Живко Милићевић је показао искрене симпатије према многим младим писцима између два рата, заинтересованим за кратку причу „сеоске тематике”. Позната је његова наклоност појединим пиасцима (Д.Радић, З. Шубић, Р. Маринковић, М. Лалић, Д.Марковић и др) којима је помогао да се књижевно развију и афирмишу. Такође је био наклоњен Ђопићевом перу. Уз Милићевићеву помоћ Ђопић је „ушао” у *Полијику* и постао њен редовни сарадник. Тај улазак означио је сигурну потврду његовог талента, и усмеравање младог писца ка једном књижевном жанру – краткој (анегдотској, фељтонској) причи за коју је Ђопић још одраније имао наклоност, што не значи да би у свом развоју он остао њен приврженик.

Кратка прича појавила се у *Полијици* већ 1904. године а њени први аутори били су Не-

Већ прве Чопићеве приче објављене у „*Политици*” („Смртно руво Соје Чубрилове”, „Мука крвава”, „Последње путовање Шемсе Међедара”, „На слободи”) снажно су казивале да је њихов писац социјални, морални и психолошки тумач Босанске крајине, чији је живот био „крвава мука”

МАЈСТОРИ
ПОЛИТИКИНЕ
КРАТКЕ ПРИЧЕ

Др Воја
Марјановић

сињски („Окупационе бројанице”) и Милутин Ускоковић („Прича о једној ружи”). Као и остали београдски листови, и *Полијика* је кратку причу доносила у оквиру подлистка и фељтона.

Праћењем мотивских и структуралних особина кратке приче, могуће је запазити да је она у *Полијици* између два рата, доносила устаљену тематику, која се кретала од приказивања ратних и фантастичних доживљаја до описа социјалних и сатиричних сцена из савременог живота. Ниво оваквих прича није увек био уједначен: док су поједине приче имале изразито публицистичко-забавни карактер и припадале управо фељтону, друге су садржале одлике уметничке прозе.

На основу поступног разрађивања појединих прича наших писаца у *Полијици* може се приметити да су оне садржале неколико карактеристика које их чине специфичним у односу на већину текстова страних аутора. На првом месту, један део прича објављених у овом листу после 1930. године третира социјалну тематику, што доводи до убрзаног стасања социјалне литературе. Већина ових прича садржи „псеудо-социјалне тенденције”: један број наших писаца сматрао је да је најважније описати човекову болест, глад, тровање, самоубиство, конфликте с друштвом и тако даље – па бити „писац”, а не водити рачуна о начину обраде постављене теме и њеном естетском учинку. Други део прича у *Полијици* настављао је да обрађује теме традиционалног реализма: оне су описивале методом реалистичке опсервације, село и град, сељака и грађанина, и њихове међусобне односе. Доминација градских тема била је последица нових друштвених превирања и економских кретања.

Под утицајем европских књижевности, нарочито француске, поједини наши писци показују наклоност према одређеним књижевним ступањима. Тако се у *Полијици* причама из овог времена осећају утицаји натурализма, импресионизма и експресионизма. Као и у читавој

нашој књижевности између два рата, трагови ових утицаја понекад сзу откривали приметне естетске слабости.

Аутобиографска спонтаност

Један број писаца (Хамзо Хумо, Михаило Лалић, Никола Лопичић и други) међу њима и Бранко Ђопић, били су поклоници завичајних тема у литератури. Својим социјалним темама о завичајној Босни и њеним људима Ђопић је умео да освоји тадашњу публику и себи обезбеди завидан углед. У томе су му помогли изворност тема и мотива, смисао да своје садржаје смести у форму кратке приче – и једноставан језик, аутентичност звука и лепоте. За четири године сарадње у *Полијици* Ђопић је објавио сто двадесет пет прича, а у „*Полијици за децу*” још двадесет пет. Биља је то сарадња која је доносила двоструку добит – књижевно име и обезбеђену егзистенцију. Као ретко који писац у нас, Ђопић цео свој књижевни век проводи као слободни стваралац, осим неколико година после рата (1945–1950), када се налази у државној служби.

Ђопић је већ у првим причама објављеним у *Полијици* („Смртно руво Соје Чубрилове”, „Мука крвава”, „Последње путовање Шемсе Међедара”, „На слободи”) проговорио гласом врсног приповедача: иако се његова кратка прича, условљена захтевима дневног листа, сводила најчешће на анегдоту, цртицу, фрагмент или исечак из живота, она је превазишла традиционални тип приповетке, а нагласила нови. Са елементима аутобиографске спонтаности, лирског казивања и бистрог језичког израза, социјално обојене, али без тенденције и готових клишеа, Ђопићеве прве приче у *Полијици* нису до краја исказивале постављене тезе: из њих се могао осетити само човек у жељи и нади, само биће у доброту и машти. Но, иако такве, оне су снажно казивале да је њихов писац социјални, морални и психолошки тумач Босанске крајине, чији је живот био „крвава мука”. ☐